

انحصارگری فرهنگی و مخاطرات احتمالی آن

ترجمه و تألیف: وحید قاسمی*

تعریف

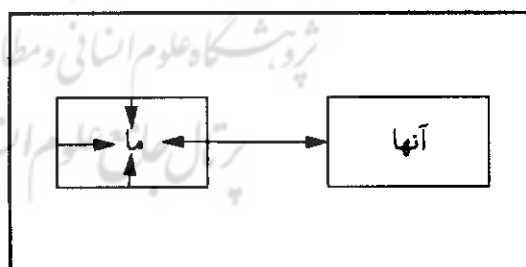
اگر کسی به عنوان عضو حزب سیاسی «الف» حاضر نباشد با شخص دیگری که عضو حزب سیاسی «ب» است، به دلیل گرایشهای سیاسی مختلف، وصلت خانوادگی کند یا با او در یک آپارتمان زندگی کند، با او صحبت و گفت‌وگو کند یا همان روزنامه‌ای را بخواند که او مطالعه می‌کند، این فرد از لحاظ سیاسی انحصارگر است و تحمل حضور سایر احزاب سیاسی را ندارد.

انحصارگری^۱ را می‌توان ممانعت یک گروه از سایر گروهها برای دسترسی به منابع با ارزش تعریف کرد. در این تعریف گروه اول را «ما» و گروه دوم را «آنها» یا «دیگری» می‌نامیم. منظور از منابع با ارزش نیز واسطه‌ها یا میانجی‌های مبادله در درون و بین نهادهای اجتماعی است. سه شکل مهم آن عبارت‌اند از پول، قدرت و نفوذ. این سه میانجی مبادله به ترتیب مربوط به خرده‌نظامهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی می‌باشند.

ابعاد انحصارگری

اقتصادی	سیاسی
انحصارگری	
علمی و فنی	فرهنگی

نظام ارتباط میان «ما» و «آنها»

وقتی شرکت تولید یا توزیع‌کننده یک کالای خاص سعی نماید رقبای خود را از بازار تولید یا توزیع خارج نماید و منحصرأ خود به تولید یا توزیع

انحصارگری را همچنین می‌توان به معنای محدود کردن کالا، علم، اندیشه، الگوی رفتاری یا اعتقادی و مانند آن برای گروه «ما» و تلاش برای عدم دسترسی «دیگری» به آن، تعریف کرد.

در یک سطح کلان می‌توان انحصارگری را شامل چهار نوع دانست که عبارت‌اند از انحصارگری اقتصادی، علمی و فنی، سیاسی و فرهنگی.

* - دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی.

۱- ایده اصلی این مقاله را خانم «بتانی برایشون»، پژوهشگر آمریکایی در دانشگاه پرینستون ارائه داده است.

گروه‌های اجتماعی به منظور تقویت مرزهای نمادی بین خودشان و گروه‌های اجتماعی دیگری که تمایلی به آنها ندارند یا آنها را تحقیر می‌کنند، دست به انحصارگری فرهنگی می‌زنند. به عبارت روشن‌تر وقتی گروه‌های اجتماعی با اخذ مجموعه‌ای از شیوه‌های رفتاری یا اعتقادی سعی در حفظ مرز بین گروه «ما» و گروه «آنها» داشته باشند، دست به انحصارگری فرهنگی زده‌اند.

انحصارگری موسیقایی

یکی از نمودهای انحصارگری فرهنگی، انحصارگری موسیقایی است. با توجه به ویژگی‌هایی که موسیقی دارد، می‌توان آن را به عنوان معرفی برای اندازه‌گیری انحصارگری فرهنگی قلمداد کرد. برخی خصایص موسیقی به شرح ذیل می‌باشند:

- موسیقی بخش مهمی از زندگی اجتماعی انسان است.

- موسیقی براساس تحقیقات انجام شده (ویلیس ۱۹۷۷؛ هسبیدیک ۱۹۹۴، رز ۱۹۹۴) ابزاری برای افزایش همبستگی اجتماعی و مقاومت فرهنگی است.

- موسیقی یک واسطه ارتباطی است.

- موسیقی دارای ابعاد متنوعی نظیر صدا، شعر و اعمال فیزیکی است.

- موسیقی طیف وسیعی را از یک زمزمه زیر لب تا فریاد هزار مشتاق که در یک ورزشگاه سرودی را با هم می‌خوانند شامل می‌شود.

- در اغلب مراسم مذهبی، موسیقی جزء لاینفک مراسم است.

- در تجمع‌های سیاسی نیز سرود و موسیقی دارای اهمیت است.

سرودهای ملی نماینده هویت هر ملت و ارتباط دهنده آن به نظام جهانی است (سرولو، ۱۹۹۵).

به این ترتیب و همان‌طور که قبلاً ذکر شد انحصارگری موسیقایی می‌تواند به عنوان معرف مناسبی در آزمون فرضیات مربوط به انحصارگری فرهنگی به کار برده شود.

آن کالا بپردازد، از نظر اقتصادی، آن شرکت انحصارگر است و سایر تولیدکنندگان آن کالا را تحمل نکرده است.

هرگاه فردی فقط نوع خاصی از موسیقی را گوش دهد، نوع خاصی از لباس را بپوشد، فیلم‌های خاصی را ببیند، فقط به شیوه‌ای خاص بیندیشد و انواع دیگر موسیقی، لباس پوشیدن، فیلم یا نحوه اندیشیدن را طرد یا تحقیر کند، از لحاظ فرهنگی انحصارگر است و تحمل شیوه‌های رفتاری و اعتقادی متفاوت با خود را ندارد.

هنگامی که مؤسسه‌ای علمی-پژوهشی یا صنعتی، دانش خود در زمینه‌ای خاص از علم یا فن‌آوری را در اختیار سایر مؤسسات قرار ندهد، این مؤسسه از لحاظ علمی و فنی انحصارگر است و تحمل اینکه دانش خود را در اختیار دیگران قرار دهد، ندارد.

انحصارگری فرهنگی و معرف آن

گروه‌های اجتماعی به منظور تقویت مرزهای نمادی بین خودشان و گروه‌های اجتماعی دیگری که تمایلی به آنها ندارند یا آنها را تحقیر می‌کنند، دست به انحصارگری فرهنگی می‌زنند. به عبارت روشن‌تر وقتی گروه‌های اجتماعی با اخذ مجموعه‌ای از شیوه‌های رفتاری یا اعتقادی سعی در حفظ مرز بین گروه «ما» و گروه «آنها» داشته باشند، دست به انحصارگری فرهنگی زده‌اند.

انحصارگری فرهنگی مظاهر و مصادیق متنوعی دارد. همچنین مصادیق مختلف آن دارای اهمیت متفاوتی برای زندگی اجتماعی انسانهاست.

انحصارگری موسیقایی به این معناست که «یک گروه اجتماعی» به منظور حفظ مرز خود با «گروه دیگری» مایل نیست نوعی خاص از موسیقی را به این علت که آن را «گروههای دیگر» گوش می دهند، گوش کند و آن را تحمل نمی کند.

مثال ۱) دو دانشجو را در یک خوابگاه و در اتاق مشترک در نظر بگیریم که یکی از آنها مایل است هر روز در اتاق، موسیقی ایرانی از نوع لوس آنجلسی گوش دهد. فرد دوم که شیوه های رفتاری و اعتقادی خاص خود را دارد، به منظور

حفظ مرز «خود» و «او» ممکن است درخواست کند که با تغییر اتاق او موافقت کنند.

مثال ۲) دکتر فرامرز رفیع پور در سال ۱۳۷۲ در تالار اقبال دانشکده ادبیات دانشگاه اصفهان، سخنرانی‌یی تحت عنوان «موسیقی، احساس و جامعه» ایراد کرد. وی به منظور انتقال فضای مفهوم انواع موسیقی و آزمون برخی از فرضیات، به بخش انواع موسیقی از بلندگو مبادرت کرد. با شنیدن صدای بعضی آهنگها و ترانه‌ها (معین، داریوش، باباکرم و...) تعدادی از افراد، جلسه را ترک کردند. به احتمال زیاد آنها با این هدف که فاصله «گروه خودی» و «گروه دیگری» را حفظ نمایند، دست به چنین کاری زدند.

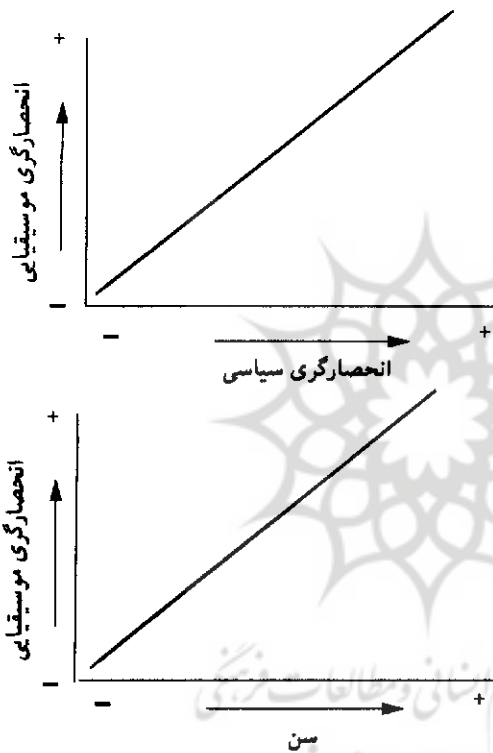
مثال ۳) سرود «ای ایران» تا مدتهای زیادی به «گروههای ملی‌گرای غیر مذهبی» نسبت داده می شد و رسانه‌ها به علت تعلق این موسیقی به «گروه آنها» و از بین بردن مرز گروه «ما» و «آنها» از بخش آن خودداری می کردند.

ارتباط انحصارگری موسیقایی و سایر متغیرها^۲

آماري معنی دار باقي می ماند. در حالی که با ثابت نگه داشتن آموزش، اثر درآمد و موقعیت شغلی کاهش می یابد و غیر معنی دار می شود.

انحصارگری موسیقایی و انحصارگری سیاسی
 رابطه بین دو متغیر انحصارگری موسیقایی و انحصارگری سیاسی رابطه خطی و مستقیم است. به نحوی که با افزایش انحصارگری سیاسی بر انحصارگری موسیقایی افراد نیز افزوده می شود.

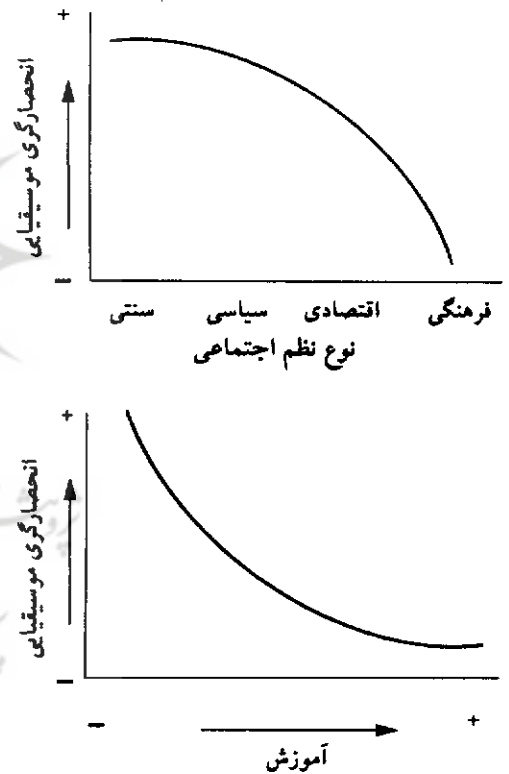
انحصارگری موسیقایی و متغیرهای جمعیتی

از بین متغیرهای جمعیتی نظیر جنس، مذهب، نژاد و سن فقط متغیرهای سن و جنس در صورت کنترل سایر متغیرها تأثیر معنی داری بر انحصارگری موسیقایی دارند به نحوی که سنین بالاتر نسبت به سنین پایین تر انحصارگری هستند و مردان نیز نسبت به زنان انحصارگری بیشتری دارند.

۲- نوع روابط ارائه شده در حد فرضیه و قابل آزمون در گروههای اجتماعی مختلف است.

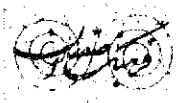
۳- در نمودارهای ترسیم شده علامت (-) نمادی برای کم یا پایین و (+) نمادی برای زیاد یا بالا می باشد.

انحصارگری موسیقایی و نظم اجتماعی
 در یک سطح کلان، نظامهای اجتماعی با نظمهای متفاوت، دارای سطوح مختلفی از انحصارگری فرهنگی به طور عام یا انحصارگری موسیقایی به طور خاص هستند. به این نحو که نظمهای اجتماعی سنتی، سیاسی یا ایدئولوژیک، اقتصادی و فرهنگی به ترتیب بیشترین انحصارگری موسیقایی را دارند. به عبارت دیگر در نظم اجتماعی سنتی، بیشترین انحصارگری موسیقایی و در نظم اجتماعی فرهنگی کمترین انحصارگری موسیقایی را انتظار داریم.^۳

انحصارگری موسیقایی و پایگاه اجتماعی

از میان سه معرف اصلی پایگاه اجتماعی-اقتصادی، یعنی درآمد، موقعیت شغلی و آموزش، مهمترین تأثیر مربوط به آموزش است. به این معنا که در صورت کنترل و ثابت نگه داشتن دو متغیر درآمد و موقعیت شغلی، اثر آموزش بر انحصارگری موسیقایی همچنان بالا و از لحاظ

ضرایب استاندارد OLS بر حسب سه مدل پایگاه اجتماعی - اقتصادی، جمعیت و عدم تحمل سیاسی
متغیر وابسته: انحصارگری موسیقیایی

متغیر مستقل	اجتماعی اقتصادی	جمعیتی	عدم تحمل سیاسی
پایگاه اجتماعی اقتصادی			
آموزش	-.۳۲۲***	-.۲۴۶**	-.۱۵۱**
درآمد سالانه	-.۰۳۷	-.۰۵۴	-.۰۰۹
موقعیت شغلی	-.۰۱۶	-.۰۰۶	-.۰۲۲
متغیرهای جمعیتی			
جنس (زن بودن)	-	-.۰۸۳*	-.۰۹۵*
سن	-	.۱۴۰***	.۱۱۰*
نژاد سیاه	-	.۰۲۹	.۰۴۹
اسپانیولی بودن	-	-.۰۲۹	.۰۳۱
سایر نژادها	-	.۰۰۵	.۰۵۳
پروتستان بودن	-	.۰۵۹	.۰۶۶
جنوبی بودن	-	.۰۹۷**	.۱۲۱**
متغیر سیاسی			
انحصارگری سیاسی	-	-	.۱۶۴

منبع: ASR, 1996, Vol. 61.

*P<.05

**P<.01

***P<.001

بررسی شد، ایجاد و تقویت می‌کنند. ایجاد و تقویت مرزهای نمادی با دو ابزار کنترل درونی و کنترل بیرونی امکان‌پذیر است. خطری که یک گروه اجتماعی را تهدید می‌کند. ایجاد مرزهای نمادی با استفاده از برخی ابزارهای کنترل بیرونی نظیر خشونت آشکار و خشونت پنهان است که در نظامهای اجتماعی سیاسی یا ایدئولوژیک بیشتر استفاده می‌شود.

انحصارگری فرهنگی در حالت کنترل درونی که در نظامهای اجتماعی فرهنگی معمول‌تر است،

بتانی بریسون در دانشگاه پرینستون آمریکا با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده «مرکز پژوهش افکار ملی»، به بررسی رابطه متغیرهای مختلف با انحصارگری موسیقیایی پرداخته است. وی با استفاده از سه مدل مختلف به بررسی روابط آماری بین متغیرها پرداخته که خلاصه نتایج آن در جدول فوق ارائه شده است.

مخاطرات احتمالی

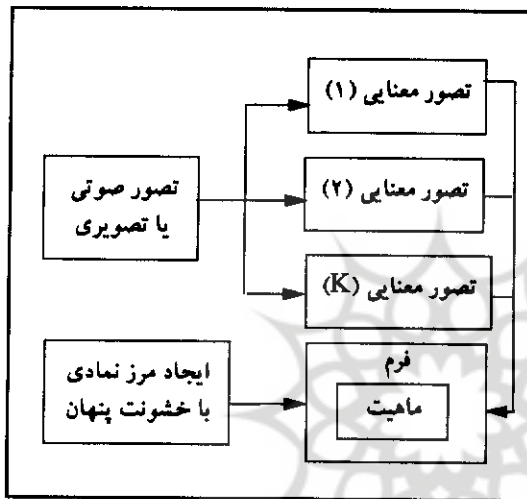
گروههای مختلف، مرزهای نمادی متفاوتی را که نمونه‌ای از آن به عنوان انحصارگری فرهنگی

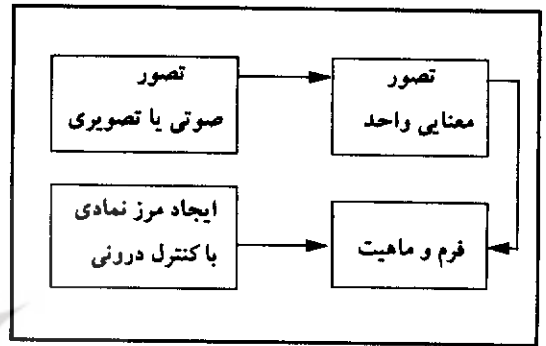
ایجاد مرزهای نمادی با استفاده از خشونت آشکار یا پنهان باعث گسست معنایی فوق می‌شود و پیوندی «چندمعنایی» را بین «دال و مدلول» به وجود می‌آورد. در چنین حالتی فرم و محتوای پدیده، الگوی رفتاری یا اعتقادی متفاوت خواهند شد.

پیوندی «تک‌معنایی» را میان تصوره‌های صوتی یا تصویری که اصطلاحاً به آن «دال» می‌گوییم با تصوره‌های معنایی که اصطلاحاً به آن «مدلول» می‌گوییم ایجاد می‌کند. در چنین حالتی فرم و ماهیت پدیده، الگوی رفتاری یا اعتقادی کاملاً بر یکدیگر منطبق است و یکسان می‌باشد.

ایجاد مرزهای نمادی،
استفاده از ابزار متناسب با نظام اجتماعی سیاسی

ایجاد مرزهای نمادی،
استفاده از ابزار متناسب با نظام اجتماعی فرهنگی

استمرار استفاده از ابزار خشونت پنهان به منظور ایجاد مرزهای نمادی برای زمانی طولانی می‌تواند باعث شود که فرم، محتوای متضاد با خود را در پوسته‌ای نگه دارد، در حالی که نیروهای درونی محتوا، همواره تمایل به شکستن پوسته و ظهور در عرصه اجتماعی دارند. کاهش اندک خشونت باعث ایجاد روزنه در پوسته یا فرم می‌شود و نیروهای محتوایی به خروج و ظهور تمایلی افزون می‌یابند. کاهش شدید انواع خشونت می‌تواند به انفجار یا انقلاب و در صورت کاهش کمتر آن، بحران بروز می‌نماید. بحرانهایی که تا حد زیادی ناگزیر به نظر رسیده و به از دست رفتن کارایی نظام اجتماعی منجر می‌شوند.

مآخذ

AMERICAN SOCIOLOGICAL REVIEW, "ANYTHING BUT HEAVY METAL: SYMBOLIC Exclusion and MUSICAL DISLIKES", Bethany Bryson, 1996, Vol. 61.

